İlk Havacı Türk Kadını: Belkıs Şevket

Can EREL
Uçak Mühendisi
can.erel@canerel.com.tr

Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti üyesi ve "*Kadınlar Dünyası*" muharrirelerinden Belkıs Şevket Hanımefendi,

- Türk kadınının propagandasını yapmak,
- Osmanlı ordusuna bir uçak hediye edebilmek için para yardımı sağlayabilmek,

amacı ile Ayastefanos Tayyare Mektebi sahasında Pilot Fethi Bey ile "Osmanlı" isimli Deperdussin uçağında 1 Aralık 1913 günü uçmuştur.

Kadınlar Dünyası Dergisi

Belkıs Şevket Hanım'ın Uçak Üzerinde Nutuk İrade Edişi (23 Teşrin-i Sani 1329, s.9)

Kadınlar Dünyası Dergisi

Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti İdare ve Kadınlar Dünyası Yazı Heyeti (23 Teşrin-i Sani 1329 (s.1)

Bu uçuşun ardından Şehbal Dergisi'nden Servet-i Fünun'a, hatta Almanların Berliner Tageblatt gazetesine kadar birçok gazete ve dergide bu konuda yazılar yazılmış, fotoğraflar yayımlamıştır. Safraköy'de bu uçuşu izleyen Berliner Tageblatt gazetesi muhabirinin izlenimleri,

"***...üzerinde dikkatle durulması gereken cesurca bir jest***"

ifadesiyle haber yapmıştır.

Belkıs Şevket'in Uçakla Uçan İLK Türk Kadını Olarak Uçuşu (Alıntı)

Matbuat-ı Osmaniye sahifelerinde, bir İslam ve Osmanlı hanımının İstanbul ufkunda tayyare ile bir cevelan icra edeceği haberini, ilk defa okudukları zaman, Osmanlı hanımlarının teşebbüsat ve mesaiy-i terakki perveranesiyle kemalat-ı milliyeye vasıl olmak, hayat-ı milliyeye bir revnak ve güşayiş vermek mevcudiyeti kurtarmak mümkün olacağa iman edenler, hiç şüphe yok ki, büyük bir hiss-i iftihar ile mütehassıs olmuşlardır.

"Kadınlar Dünyası" ceride-i muteberesinin sahib-i imtiyazı ve Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti müessesesinden Ulviye Mevlan Hanım Efendi Osmanlı kadınlığında tecelli eden cesaret-i medeniyeyi sureti atide münderic bir tezkere ile matbuata bildirmişti:

"Mukaddes vatanı, içinde bulunduğu tehlikeden kurtarmak cesur, faal ve garbın seviye-i irfanına yükselmiş valideriyle ancak kabil olacağına velhasıl heyet-i ictamiyemiz mesaisine kadınlığın dahi iştirak-i luzumuna iman cemiyetimizi vücuda getirmiştir.

Belkıs Şevket Hanımefendi

Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti üyesi ve Kadınlar Dünyası muharriridir. Cennetmekan Sultan Mahmud Han vüzerasından merhum Ali Namık Paşazade merhum Ata Paşa'nın küçük mahdumu Şevket Beyefendinin küçük kerime-i muhteremesidir. İngilizce mükemmel tahsil görmüştür ve elyevm terbiye-i etfal ve musiki dersleri muallimesidir.

Bu iman ve gayenin bir eser-i filesi olmak üzere - şiddetli rüzgar ve yağmur olmadığı takdirde- mah-ı hilalin on yedinci Pazar günü cemiyetimiz azasından ve "Kadınlar Dünyası" muharrirelerinden Belkıs Şevket Hanımefendi Ayastefanos Tayyare Mektebi sahasında Osmanlı pilot zabitanına mukabele-i şükran olmak üzere tayeran edecektir."
(Osmanlı kadınlık hayatında, bir Fatiha-i Teala addolunabilecek olan bu tayaran, Pazartesi günü icra edilmiştir.)

Bir Türk hanımının ilk hadise-i tayyerânına dâir irtisamlar:
Müdâfa-i Hukuk-i Nisvân Cemiyeti Erkânından bazıları
Ayastefanos'ta Tayyare Mektebi civarında.
(Sağ başta oturan hanım Belkıs Şevket Hanımefendi)

Belkıs Şevket Hanımefendi, gerçekleştirdiği bu uçuştan sonra, "Kadınlar Dünyası" dergisindeki sayfasına şunları yazmıştı:

*"**Tayeran Ederken...***

Teşebbüsümüz her tarafta ve bahusus Birinci Kolordu Kumandan Vekili Cemal Paşa nezdinde memnuniyetle karşılandı ve derhal tayyare okulu müdürü Veli Bey'e haber

verildi. Pazar günü yapılması kararlaştırılan uçuşu sabırsızlıkla bekliyor ve daima yazı odamdaki barometreye bakıyordum.

Off! Barometre düşüyordu..

Evet, birkaç saat sonra şiddetli lodosla yağmur yağıyordu. Artık üzüntümü sormayınız.. O gece, hemen hiç kesilmedi denecek kadar yağmur yağdı, fakat barometre yükseliyordu.. Sonra rüzgâr durdu, yağmur dindi ve bulutlar sıyrıldı. Gece birkaç defa kalkıp penceremden dışarıya baktım. Sabah ezanı okunurken kalktım. Biraz sonra latif bir sonbahar gününü müjdeleyen günün ilk ışıkları odamın pencerelerini yaldızlıyordu.

Ohh!. Ne güzel, tam bir tayyare havası..

Öğleden sonra saat birde cemiyetimizin bayrağını ve üyelerini taşıyan ve kırmızı rozetlerle süslenmiş otomobillerle Yeşilköy'deki okula gidildi.

Uçuş esnasında şiddetle çarpan rüzgârdan sakınmak için pilot beylere mahsus yeni bir tayyareci muşambasını ve başıma da büyük bir başlık giydim; gözlerimi korumak için de gözlük taktım. Beni, bu halimle gören arkadaşlarım gülüyorlardı. Uçuş vakti yaklaştığından erler, tayyarenin etrafında muntazam dizildiler. Bir kumanda ile tayyarenin her iki tarafından posta teşkil ettiler. Gayur (becerikli) ve cesur Fethi Bey arkadaşımız, atlayarak yerine geçti. Tayyare yerden yüksekçe olduğundan ben de bir iskemle ile pervanenin arkasında rasıt subaylarına mahsus örme ağaçlı ufak bir iskemleye ayaklarımı ileri doğru uzatarak ve içi kart dolu sepeti alarak oturdum. Tayyarenin hareketi için bir erimiz pervaneyi eliyle ve Fethi Bey kumandası ile çeviriyordu. Makinenin vazifesini hakkıyla yapacağına ait malûmatı veren Fethi Bey, oturduğum yerin arkasında ve benden yüksekçe olan yerinde, yanında ve önünde bulunan dereceli aletlere bakıyor ve elinde, otomobillerde olduğu gibi daire şeklindeki kumanda aletini tutuyordu. Bir anda şiddetli gürültülerle pervane müthiş bir şekilde dönmeye başladı. Alet sabırsızlandı, olduğu yerden fırlamak istiyor, fakat askerler tarafından tutuluyordu.

Pilot Fehti Bey ve Belkıs Şevket Hanımefendi
"Osmanlı" isimli Deperdussin Uçağında
Ayastefanos Tayyare Meydanı

Nihayet, gayur Fethi pilot beyin kumandasıyla bıraktılar ve biz otomobil gibi yirmi otuz metre kadar yerde bir müddet gittikten sonra alkışlar arasında yavaş yavaş yükselmeye başladık.. Gittikçe yükseliyor ve Makriköy istikametini takip ediyorduk. Buradan geri dönerek okula ve oradan da İstanbul cihetine doğru uçuyor uçuyorduk.. Uçuş hızımız her dakika artıyordu. Yeşil tarlalar, ufak köyler, derecikler.. Hakikaten güzel manzaralar.. İstanbul'umuzun üzerinden uçarken sepetten kartları aşağıya atıyordum.. Harbiye nezaretini, yangın kulesini, daha bazı büyük binalarımızı gördükçe bilmem de ne gülüyordum. Minareler, şamdanlar içindeki mumlar gibi görünüyor; binalar fennî çocuk eğlencelerindeki küçük evler gibi göze çarpıyordu. Koyu mavi canfes atlaslar gibi kıvranarak uzanan Boğaziçi ve iki tarafındaki zümrüt gibi

Anadolu ve Rumeli kıyıları ve bütün bunların havadan kuşbakışı görünüşü hakikaten çok güzeldi…

O kadar sür'atle uçuyorduk ki, kartları attıkça kolumu tekrar yanıma getirmek için epeyce müşkülât çekiyordum. Bazen benzin, gözlüklerimin üstüne sıçrıyor, etrafımı görmek için tekrar siliyordum.. Dört tane yün fanilâ ile üşüyordum. Başım daha çok üşüyordu. İstanbul'dan ayrıldıktan beş on dakika sonra karargâha döndük, yere indiğimiz zaman gönlümde bir mahzunluk vardı.. Kalbim, ruhum daha çok gezmek, hatta uzaklara, ötelere gitmek istiyordu. Evet, keşke bu seyahat daha çok devam etseydi"

Belkıs Şevket Hanımefendi'nin gerçekleştirdiği bu uçuş yalnızca Türk kadınının propagandasını yapmakla yetinmeyip aynı zamanda orduya bir uçak hediye edebilmek için para yardımı sağlayabilme amacını da düşünmüştür. Bu amaçla bir sepet dolusu kart bastırılmıştı. Kartlarda şu cümleler vardı;

> "***Osmanlı Müdâfaa-i Hukûk-u Nisvân Cemiyeti azasından ve Kadınlar Dünyası muhabirlerinden Osmanlı ve İslam kadınlığı namına havada tayrân ederken "Kadınlar Dünyası" ismi ile muhterem ordumuza bir tayyare ihdâsını bilâ tefrîk-i cins ve mezhep Osmanlı kadınlığından bekler.***"

Bu uçuşun ardından Şehbal Dergisi'nden Servet-i Fünun'a, hatta Almanların Berliner Tageblatt gazetesine kadar birçok gazete ve dergide yazılar yazılmış, fotoğraflar yayımlamıştır.

Bu durumda paylaşmam gereken bir önerim var:

Bilindiği gibi, Charles LINDBERGH'in 1927 yılında ilk kez Atlantik Okyanusunu geçişi ile okyanus aşırı uçuş cazip hale gelmişti…

Amelia EARHART, Newfoundland (Trepassey Harbor), Kanada'dan 17 Temmuz 1928 günü ayrılıp 21 saat sonra Wales (Burry Port), İngiltere'ye ulaşan pilot William STULTZ ve copilot Louis GORDON yönetimindeki Fokker F.VIIb/3m uçağında yolcu olarak başardı. Uçuş ceridesini tuttuğu (!) belirtilerek bu uçuşun -pilotu olmasa bile- mürettebatından kabul edilmiştir.

Amelia EARHART, 34 yaşında iken, kadın pilot (aviatrix) olarak, solo Atlantik Okyanusunu geçişini Lockheed Vega 5B uçağı ile Newfoundland, Kanada'dan 20 Mayıs 1932 günü ayrılıp 14 saat 56 dakika sonra Culmore, Kuzey İrlanda'ya ulaşarak başarmıştır.

Amelia EARHART'ın ilk Atlantik Okyanusu geçişinde, uçuş ceridesi tutması nedeni ile yolcu olarak seçildiği uçuşun mürettebatı arasına sokulabilmesini sağlamıştır. Aynı yaklaşımla, uçuşunda bilgilendirme ilanı dağıtan Belkıs Şevket hanımefendinin -yolcu statüsü haricinde- bir uçuş görevi olduğunu dikkate alarak, "***Uçakla Uçan İlk Türk ve Müslüman Kadın***" tanımlamasına ilave olarak, kendisini "***Öncü Havacı Türk Kadını***" da yapar; öneriyorum!

Kaynakça :

1. *Can EREL; "Ulusal Havacılık Gelişim Sürecinde Türk Kadını" Konferansı; İstanbul, 2 Aralık 2013.*
2. *Erol KÖMÜR, "Belkıs Şevket Hanım Efendinin Tayeranı"; eTarih.com Araştırma.*
3. *Haluk SEVEL Deperdussin uçağı çizimi.*
4. *Hava Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi.*

A Pioneer Turkish Aviatrix: Belkıs Şevket

As an editor of "World of Women" magazine and a member of the Association of Women's Rights, Ms. Belkıs Şevket flew with the aircraft called "Ottoman*" under the command of Captain Fethi on December 1th, 1913 and thus became the first Turkish and Muslim woman to fly.

During the flight creating an awareness about women's rights, Ms. Belkıs Şevket airdropped the leaflets to create an awareness on national aviation and encourage the people to donate for aircraft purchases made her a pioneer Turkish Aviatrix, as well...

* The aircraft was a Deperdussin, a canvas covered wooden-bodied plane with an engine and wheels.

NOT (**1**): "***Ulusal Havacılık Gelişim Sürecinde Türk Kadını***" isimli konferansların bazı fotoğraflarını kapsayan albümler / *Photo Albums on the "**Turkish Women in the Development Process of Turkish Aviation**" Conference* :

- İTÜ Konferansı Fotoğraf Albümü: "***Tam Zamanında Yaşamak - Türk Kadınının İlk Uçuşu"***
- Eskişehir Konferansı Fotoğraf Albümü: "***Tam Zamanında Yaşamak - 'Uçan' ve 'Uçuran' Kadınlar ile...***"

NOT (**2**): "Kadınlar Dünyası" Dergisinden Bazı Kopyalar; Editör: Belkıs Şevket Hanımefendi /*Some copies of "World of Women" Magazine; Editor: Ms. Belkıs Şevket:*

Kadınlar Dünyası Dergisi

Osmanlıca ve Fransızca Kapak (Kadınlar Dünyası Dergisi, S. 123, 21 Aralık 1913)

Erdinç GÜLCÜ, Samiye TUNÇ; "Osmanlı Basın Kayatında Kadınlar Dünyası Dergisi"; Çankırı Karatekin Üniversitesi SBE Dergisi 3 (2): 155 - 177.
http://sbedergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/1810548151_10.pdf

Kadınlar Dünyası Dergisi

Bu dönemde (1912 - 1913) çıkan kadın dergiler..
Necdet AYSAL; "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri"
http://web.deu.edu.tr/atam/dergi_22_new/03_%20Necdet%20Aysal.pdf

NOT (**3**): Aynı Dönemden (1912-1913) Diğer Bazı Kadın Dergileri / Some copies of Other Magazines About Women in the Same Time Frame (1912-1913)*:*

Yıldız Dergisi

Bu dönemde (1912 - 1913) çıkan kadın dergiler..
Necdet AYSAL; "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareket
http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/dergi_22_new/01_%20Necdet%20Aysal

Hale Dergisi

Bu dönemde (1912 - 1913) çıkan kadın dergiler..
Necdet AYSAL; "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketl
http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/dergi_22_new/01_%20Necdet%20Aysal

Yirminci Asırda Zeka Dergisi

Bu dönemde (1912 - 1913) çıkan kadın dergiler..
Necdet AYSAL; "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri"
http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/dergi_22_new/01_%20Necdet%20Aysal.pdf